

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ І ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Дослідження взаємодії і взаємозв'язку громадянського суспільства та держави тривалий час були суперечливими, адже вищезазначені інститути розглядалися як антагоністи. Проте громадянське суспільство змогло взяти на себе значну кількість функцій, які належали державі, що дозволило уникнути суперечностей.

Не менш важливим є визначення взаємодії та взаємозв'язку між державою та громадянським суспільством в Україні. Сьогодні в нашій державі постала проблема в їх ефективній взаємодії, оскільки публічна влада, співпрацюючи з громадським суспільством, збільшує результативність своєї діяльності, а також значно підвищує її легітимність.

Досліджували проблему взаємодії та взаємозв'язку громадянського суспільства й держави такі науковці, як: М. Бойчук, О. Мазурик, Н. Онищенко, А. Карась, В. Воробйов, Ю. Габермас, Л. Мельник, О. Скрипнюк та інші.

Мета дослідження: філософсько-правовий аналіз різних аспектів взаємодії та взаємозв'язку держави й громадянського суспільства.

Завдання дослідження: визначити взаємозв'язок між державою та громадянським суспільством в Україні.

Об'єкт дослідження: взаємозв'язок держави і громадянського суспільства.

Предмет дослідження: особливості та специфіка проблем взаємозв'язку держави і громадянського суспільства в Україні.

Категорія «громадянське суспільство» – одна з наймолодших в українському праві. І це тоді, коли світова суспільна думка давно і досить докладно досліджувала цю проблематику. У політичних вченнях, що належали таким відомим мислителям, як Платону, Аристотелю, Цицерону, Ш. Монтеск'є, Г. Гроцію, Ж. Бодену, Н. Макиавеллі, А. Гумбольдту, А. Токвілю, Ж.-Ж. Руссо, І. Канту, Дж. Локку, Т. Гоббсу, В. Гегелю та К. Марксу, дана категорія або детально аналізувалася, або згадувалася, переважно у співвідношенні «громадянське суспільство – держава» [2, с. 24].

Отож громадянське суспільство і держава взаємно доповнюють одне одного, перебувають у тісному взаємозв'язку: перше не можливе без другого. Людська спільнота стає культурною і перетворюється на суспільство тільки за допомогою держави [1, с. 124]. Держава, таким чином, виступає формою організації людського суспільства, а демократична держава – громадянського суспільства. Водночас держава не може існувати за межами суспільством. Без розвиненого громадянського суспільства не реальна побудова правової демократичної держави. Оскільки чим більше воно розвинуте, тим громадянам простіше захищати свої права і свободи, значно більше можливостей реалізувати себе в різних сферах громадянського життя, а водночас це значно зменшує можливість узурпації державної влади [3, с. 109].

Громадянське суспільство зовсім не заперечує держави чи наявності та необхідності державної влади. Воно може активно формуватися та діяти, коли цьому сприятимуть відповідні державні засади, державна організаційна діяльність, яка прокладатиме шлях для втілення у практику суспільного життя найефективніших чинників його розвитку. Саме держава постає політичним інструментом формування громадянського суспільства, оскільки лише її під силу вжити необхідних заходів щодо його становлення та розвитку [5, с. 187].

На думку Лазорського А. О., сьогодні існує три основні підходи до співвідношення громадянського суспільства та держави:

1. Як схожі соціальні системи.

2. Як соціальні системи, де первинною та провідною є держава, яка контролює громадянське суспільство.

3. Як системи, які розрізняються, однак провідним є громадянське суспільство, а держава щодо нього виконує підпорядковану роль.

Найбільш доцільним є третій підхід до співвідношення громадянського суспільства і держави, який більш ефективно забезпечує реалізацію основного завдання громадянського суспільства, а саме: взаємозв'язок між особою та соціумом, звільнення від політико-регламентуючого контролю, перешкод і заборон. Так у демократичних країнах громадянське суспільство є партнером держави у вирішенні соціальних проблем. Вона бере на себе зобов'язання створити сприятливі правові умови для діяльності організацій громадянського суспільства та фінансує їх (наприклад, у країнах ЄС 40–60 % загального доходу таких організацій становить державне фінансування) та залучає до надання соціальних послуг (у Німеччині 60 % гарантованих державою соціальних послуг надаються неурядовими організаціями) [2, с. 26–27].

Сам феномен громадської думки, як прояву взаємозв'язку держави і громадянського суспільства, є виявлення та розвиток уявлень про взаємодію та протиріччя між носіями влади та широкими верствами населення [6, с. 11].

Визначаючи специфіку взаємозв'язку громадянського суспільства і держави, під першим необхідно усвідомлювати структуру недержавних організованих груп, які, на думку вченого Ф. Шміттєра, мають такі ознаки:

1) повинні планувати та реалізовувати колективні акції щодо захисту чи досягнення своїх інтересів;

2) є незалежні від органів державної влади, так і від приватних корпоративних об'єднань;

3) не прагнуть замінити державні структури, захопити державну владу;

4) діють в межах узаконених політико-правових норм [5, с. 190].

Найповніше взаємозв'язок громадянського суспільства й держави проявляється через права і свободи людини та громадянина. Реалізуючи свої політичні права, громадяни, які наділені ними, впливають на державу, здійснюючи контроль над нею. Оскільки права і свободи особи є однією з основних ознак правової держави та найважливішим здобутком громадянського суспільства, а це в свою чергу означає, що вони взаємно передбачають одне одного [3, с. 110–111].

Тобто взаємозв'язок громадянського суспільства і держави характеризується тим, що їх не можна ні уподібнювати, ні протиставляти одне одному. Вони володіють відносною самостійністю, проте становлять єдине ціле. Громадянське суспільство є основою правової держави, його становлення відбувається у тісному взаємозв'язку зі становленням держави [1, с. 125].

Особливість взаємодії між громадянським суспільством та правовою державою полягає в тому, що перше підпорядковує і контролює друге. Оскільки саме держава є регулятором суспільних відносин і гарантом здійснення прав особи, вона ніколи не повинна ставити себе вище над суспільством, адже покликана насамперед слугувати йому [2, с. 110]. Основною закономірністю їх взаємодії є становлення та функціонування громадської думки. Діалог держави і громадянського суспільства можливий як процес відтворення та зміни громадської та державної думки. Однією з причин такого взаємозв'язку є недостатня сформованість громадської думки [6, с. 14].

Компонентом успішної розбудови в Україні соціальної, правової держави є громадянське суспільство. Воно розуміється як сукупність суспільних відносин, що перебувають поза юрисдикцією держави. Державна влада у громадянському суспільстві – це аж ніяк не примус, а загальна воля, властива спільноті і яка може зобов'язувати вільну людину до чогось [5, с. 190–191].

Цінним в умовах державотворення та розбудови громадянського суспільства в Україні залишаються також роздуми філософів епохи Просвітництва щодо справедливості [4, с. 120].

Розвиток громадянського суспільства є необхідною складовою процесу модернізації України. Не достатньо просто декларувати побудову громадянського суспільства, розвиток потребує зацікавленості та великих зусиль як з боку громадян, так і з боку держави. Вже відчутні позитивні тенденції в створенні правових основ для розвитку організацій громадянського суспільства та його взаємовідносин з державою. Проте країні ще далеко до стандартів розвитку такого суспільства в країнах Європи [3, с. 112].

В результаті досліджень ми прийшли до таких висновків, що взаємодія між громадянським суспільством та державою повинна бути спрямована на демократизацію органів влади, на розвиток і укріплення інститутів громадянського суспільства, на посилення їхнього взаємозв'язку. Проте прагнення до цього має бути з обох сторін для встановлення продуктивнішого співробітництва, основною метою такого симбіозу є удосконалення та розвиток партнерських відносин.

Перевага першості повинна направлятися на вдосконалення та закріплення практики системної участі інститутів громадянського суспільства у формуванні державної політики, а також децентралізацію та делегування частини повноважень органів виконавчої влади громадянському суспільству, звичайно, з впровадженням системи контролю за їх здійсненням.

Ще один не менш важливий висновок, який випливає з аналізу взаємозв'язку громадянським суспільством та державою під час їхньої взаємодії, полягає в тому, що соціальній державі притаманні такі блага, які є складовими частинами для правової держави. Саме вона повинна піклуватися не просто про захист прав та свобод особи, розвиток ринку та приватної власності, а й про виховання громадянського світогляду.

Список використаних джерел

1. Жовтяк Н. Взаємозв'язок держави та інститутів громадянського суспільства. *Правозахисний рух: історія та сучасність* : матеріали Х Всеукр. студ. наук.-практ. конф., Полтава, 2017. С. 124–126.

2. Лазорський А. О. Громадське суспільство і держава: взаємозв'язок і взаємодія. *Юридичні науки: проблеми та перспективи* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 22-23 трав. 2015 р. Київ, 2015. С. 25–29.

3. Пухкал О. Г. Правова держава і громадянське суспільство: питання взаємодії та взаємозв'язку. *Стратегічні детермінанти соціально – економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень* : зб. тез доп. наук. Читань присвячених пам'яті Володимира Павловича Череваня, м. Київ, 25 квіт. 2018 р. Київ, 2018. С. 108–113.
4. Сабадуха М. В. Проблема справедливості у філософії просвітництва в контексті розбудови європейських держав та формування громадянського суспільства. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2016. № 1 (23). С. 116–120.
5. Сковронський Д. М. Взаємовплив та взаємозв'язок громадянського суспільства і держави як єдиної цілісності. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2017. № 861. С. 185–192.
6. Стариковська О. О. Феномен громадянської думки: взаємозв'язок держави і громадянського суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Запоріжжя, 2020. 19 с.
7. Соціокультурні та політичні пріоритети української нації в умовах глобалізації: монографія / Т. В. Гончарук-Чолач та ін.; за ред. проф. О. М. Рудакевича. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 338 с.